

شناسایی گیاهان دارویی منطقه حفاظت شده شش رودبار مازندران

فهیمة سلیم پور*

استادیار سیستماتیک گیاهی، گروه زیست شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران

فخری فلاح

کارشناس ارشد سیستماتیک گیاهی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران

فریبا شریفنیا

استادیار سیستماتیک گیاهی، گروه زیست شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران

محل انجام پژوهش: گروه زیست شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی

تاریخ پذیرش: ۸۷/۹/۲۰

تاریخ دریافت: ۸۷/۴/۱

چکیده

منطقه حفاظت شده شش رودبار در جنوب غربی پل سفید در استان مازندران واقع شده است. اقلیم منطقه سردکوهستانی است. حداکثر ارتفاع آن از سطح دریا ۲۴۵۳ و متوسط بارندگی سالانه این منطقه ۷۳۳/۵ میلی متر می باشد. بر اساس گزارشات منابع علمی و تحقیقات به عمل آمده ۹۵ گونه منطقه شش رودبار جزو گیاهان دارویی می باشند. این گونه ها متعلق به ۸۵ جنس و ۴۹ تیره بوده که در این میان Asteraceae, Lamiaceae, Brassicaceae تیره های غالب منطقه را تشکیل می دهند. پراکنش برخی از این گونه ها محدود به زیستگاه ها و ارتفاعات خاصی می باشد. اکثریت آنها توزیع وسیعی در منطقه دارند. ارتفاع، بارندگی و خاک از عوامل موثر در پراکنش گونه ها می باشد.

واژه های کلیدی: فلور، گیاهان دارویی، شش رودبار

مقدمه

نگهداری آنها وادار می کند (۱). بسیاری از این گیاهان به دلیل چرای مفرط علفزارهای طبیعی توسط چهارپایان، توسعه صنعت شهرسازی و نابودی زیستگاه های طبیعی این گیاهان، استفاده از علفکش ها و آتش سوزی های عظیم در زیستگاه ها و استفاده از انواع آلاینده های سوختی در معرض فرسایش ژنتیکی قرار دارند که این مسئله خود به توسعه کشاورزی زیان وارد می کند (۲، ۳). از این رو برای دستیابی به این منابع که در معرض فرسایش قرار دارند و نیز حفاظت از گونه های در حال انقراض و همچنین انتخاب بهترین وارثه ها برای مقابله با بیماری های گیاهی و مطالعات بیوسیستماتیک بر روی گونه ها، نخستین قدم جمع آوری و شناسایی آنهاست. از این رو، جمع آوری و شناخت گیاهان دارویی و چگونگی

گیاهان دارویی از ارزش و اهمیت خاصی در تامین بهداشت و سلامتی جوامع به لحاظ درمان و پیشگیری از بیماری ها برخوردار هستند. این گروه از گیاهان جزو ذخایر و منابع طبیعی هستند که نوع، تعداد و تنوع آنها بر اساس شرایط و موقعیت جغرافیایی هر منطقه متفاوت است. از سوی دیگر، کاهش تنوع منابع ژنتیکی گیاهی، محققین را به کاربرد راهکارهایی جهت حفاظت این منابع از طریق حفظ رویش گاه های طبیعی و جمع آوری و

* مسوول مکاتبات: دکتر فهیمة سلیم پور، گروه زیست شناسی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، پست الکترونیکی: drsalimpour@gmail.com

کلکسیون نمودن نمونه‌ها به روش‌های مرسوم، شناسایی گونه با استفاده از فلورهای ایرانیکا، فلور ترکیه، فلور ایران، فلور رنگی ایران، فلور روسیه و فلور فلسطین انجام گرفت (۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴). نمونه‌ها پس از شناسایی، به هرباریوم دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال منتقل شد. برای جمع‌آوری اطلاعات مربوط به گیاهان دارویی منطقه، با استفاده از منابع در دسترس استفاده شد (۲۱-۱۵).

نتایج و بحث

بر اساس جمع‌آوری‌ها و شناسایی‌های انجام شده و تطبیق آن‌ها با منابع مکتوب، ۹۵ گونه منطقه متعلق به ۴۹ تیره و ۸۵ جنس است. تیره‌های گیاهی آفتاب‌گردان (Asteraceae) با ۱۰ گونه، نعنائیان (Lamiaceae) با ۸ گونه، شب‌بو (Brassicaceae) با ۸ گونه، گل‌سرخ (Rosaceae) با ۷ گونه و بارهنگ (Plantaginaceae) با ۳ گونه، بیشترین گونه‌های گیاهان دارویی در منطقه را به خود اختصاص می‌دهند (جدول ۱ و نمودار ۱). در جدول ۱، نام گیاهان دارویی منطقه، همراه با ارتفاع رویش و نیز قسمت‌های مورد استفاده، قید شده است. تمام گونه‌های جمع‌آوری شده در هرباریوم دانشگاه آزاد واحد تهران شمال در محمودیه موجود می‌باشد.

استان مازندران به علت شرایط اقلیمی خود دارای تنوع گونه‌ای زیادی است و منطقه حفاظت‌شده شش رودبار واقع در این استان نیز از این امر مستثنی نیست. رویش‌های گیاهی این منطقه عمدتاً متعلق به ناحیه خزری (Euro-Sibrian) می‌باشد. این منطقه به دلیل شرایط اقلیمی مساعدی برای رشد گیاهان، از تنوع گیاهان دارویی بالایی برخوردار است که در ارتفاعات مختلف منطقه پراکنش دارند. به‌عنوان مثال، گیاهان *Artemisia absinthium* و *Peganum harmala* در بیشتر مراتع نیمه استپی این منطقه یافت می‌شوند. سرخس‌ها، دم‌اسبیان و نیز *Nastorium officinale*، *Plantago ovata*، *Plantago major* در کنار رودخانه‌ای واقع در وسط این منطقه دیده می‌شوند. گزنه (*Urtica dioica*)، گزنه سفید (*Lamium album*) و *Erodium cicutarium* در نواحی مرطوب این منطقه

کشت و اهلی کردن آن‌ها در کشور مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته است که در این بین می‌توان به مطالعات پی‌آیند اشاره کرد: میرداوودی و باباخانو در سال ۱۳۸۶، تعداد ۱۴۴ گونه گیاه دارویی در سطح مراتع استان مرکزی شناسایی کردند (۴). موسوی در سال ۱۳۸۳، تعداد ۲۱۲ گونه گیاه دارویی را در استان زنجان شناسایی نمود (۵). اهوازی و همکاران در سال ۱۳۸۶ به بررسی جنبه‌های کاربردی سنتی گیاهان دارویی بومی منطقه الموت قزوین پرداختند (۶). پویان در سال ۱۳۶۸ به بررسی گیاهان دارویی جنوب خراسان (۷)، دهشیری در سال ۱۳۸۴ به بررسی جوامع گیاهی مناطق دیزین، گاجره و ولایت‌رود (۸) پرداختند. اکبری‌نیا و باباخانو نیز در سال ۱۳۸۵ به بررسی فلورستیکی و ویژگی‌های زیستی گیاهان دارویی استان قزوین پرداختند (۹).

منطقه حفاظت‌شده شش رودبار با مساحتی بالغ بر ۷۹۲۲ هکتار در جنوب غربی شهر پل سفید واقع شده است (شکل ۱). این منطقه در محدوده عرض‌های جغرافیایی ۵۹° ۳۵' الی ۵۳° ۳۶' و در بین طول‌های جغرافیایی ۴۷° ۵۳' الی ۵۹° ۵۳' قرار گرفته است. حداکثر و حداقل ارتفاع آن از سطح دریا به ترتیب ۲۴۵۳ و ۸۰۰ متر است. متوسط بارندگی سالانه این منطقه ۷۳۳/۵ میلی‌متر، دمای آن ۱۶/۸ درجه سانتی‌گراد و تبخیر و تعرق آن برابر ۹۸۵/۳ میلی‌متر است. این منطقه از نظر آب و هوایی جزو مناطق سرد کوهستانی محسوب می‌شود.

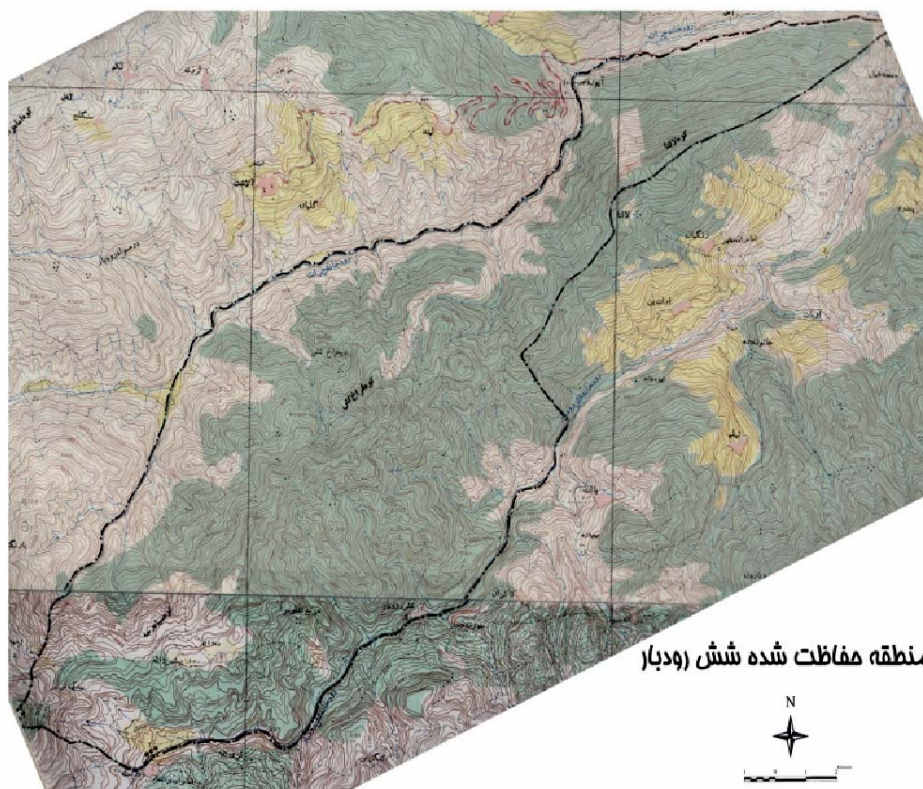
هدف از این پژوهش‌ها، جمع‌آوری، شناسایی و معرفی گونه‌های دارویی استان‌ها و تعیین محل پراکنش آن‌ها، شناخت قابلیت‌های موجود در زمینه گیاهان دارویی منطقه به منظور دقت و توجه در امر برنامه‌ریزی‌های اجرایی و اولویت‌های تحقیقاتی و حفظ این ذخایر و نیز غنی‌نمودن بانک اطلاعات مورد نیاز در زمینه منابع طبیعی تجدیدشونده و ارائه اطلاعات به سازمان‌های اجرایی، کارشناسان و محققان در عرصه منابع طبیعی و محیط زیست است.

مواد و روش‌ها

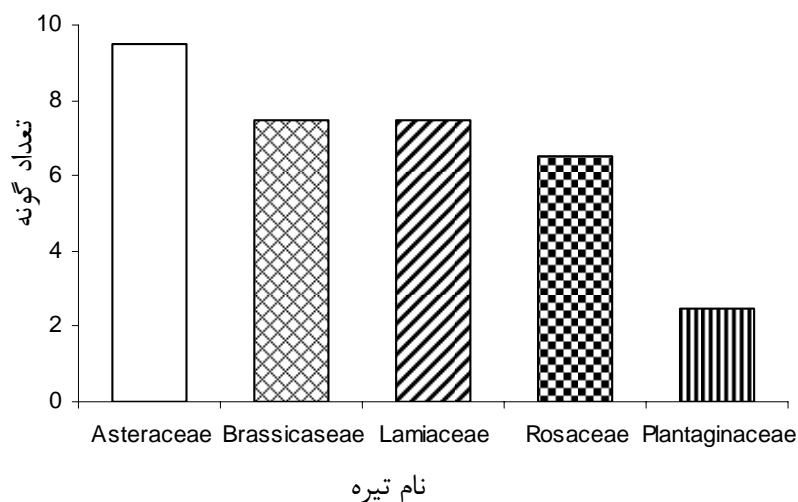
جمع‌آوری نمونه گیاهی در طی فصل‌های رویشی دو سال ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ صورت گرفت. پس از خشک‌کردن و

دام، استفاده از چوب و سرشاخه‌های درختان و... هنوز هم توده‌های گیاهی دارویی در این منطقه یافت می‌شود و باید برای جلوگیری از انقراض این گونه‌های گیاهی و حفظ و بقای آن‌ها تلاش نمود.

پراکنش دارند. به‌طور کلی، گونه‌های دارویی منطقه در مناطق کوهپایه‌ای نسبت به ارتفاعات، گسترش بیشتری دارند. به‌طور کلی می‌توان گفت که به‌رغم تنش‌های محیطی در گذشته و بهره‌برداری بی‌رویه از این منطقه مثل چرای

شکل ۱ - نقشه منطقه مورد مطالعه

نمودار ۱ - فراوانی گونه‌های دارویی منطقه مورد مطالعه (تیره‌های با فراوانی بیشتر)

جدول ۱ - فهرست گیاهان دارویی منطقه حفاظت شده شش رودبار

تیره	نام علمی	نام فارسی	فرم رویشی	اندام مورد استفاده	ارتفاع (متر)
Amaranthaceae	<i>Amaranthus retroflexus</i> L.	تاج خروس	یکساله	بذر، برگ	۸۰-۱۱۰۰
Apiaceae	<i>Eryngium caucasicum</i> Trautv.	اناریچه	چندساله	برگ، دانه	۸۵-۱۲۸۵
Apocynaceae	<i>Vinca herbacea</i> Waldst&Kit.	بنج تکگرافی ایرانی	چندساله	بذر، پوست، میوه (گل گیاه)	۱۰۰۸-۱۰۲۰
Aquifoliaceae	<i>Ilex Aquifolium</i> L.	خاس	درختچه	برگ، پوست، میوه	۱۲۰۰-۱۳۰۰
Asparagaceae	<i>Asparagus officinalis</i> L.	مارچوبه	چند ساله	قاعده ساقه هوایی، ریزوم	۱۲۵۴-۱۲۷۰
Aspidiaceae	<i>Dryopteris affinis</i> (Lowe.) Fraser-Jenkins	—	چندساله	ریزوم خشک و باقیمانده قاعده برگ‌ها	۱۲۰۹
Aspleniaceae	<i>Asplenium Adiantum-nigrum</i> L.	—	چندساله	برگ	۱۳۰۰
	<i>Asplenium trichomanse</i> L.	سبزه دارو	چندساله	برگ	۱۲۰۰-۱۲۴۹
	<i>Philitis scolopendrium</i> (L.) Newn.	زنگی دارو	چندساله	برگ	۱۱۵۲
Asteraceae	<i>Achillea millefolium</i> L.	بومادران	چندساله	برگ و سرشاخه‌های جوان گل‌دار	۹۰۹
	<i>Anthemis altissima</i> L.	بابونه بلند قد	چندساله	گل، برگ	۱۳۰۰-۱۵۰۵
	<i>Artemisia absinthium</i> L.	افسنطین	چندساله	برگ، سرشاخه‌های گل‌دار	۹۰۰-۱۲۸۵
	<i>Erigeron acer</i> L.	بیر بهار تلخ	چندساله	گل	۸۰۰-۱۲۲۰
	<i>Lactuca serriola</i> L.	کاهوی خاردار	یکساله	گل، برگ	۸۰۸-۱۳۰۰
	<i>Lapsana communis</i> L.	گل خورشیدی	یکساله	گل	۸۰۰-۱۳۱۲
	<i>Senecio erucifolius</i> L.	بیر گیاه خیزی	چندساله	گل	۸۰۰-۱۴۵۰
	<i>Silybum Marianum</i> (L.) Gaertn.	خار مریم	چندساله	برگ، ریشه، اندام‌های هوایی	۱۳۲۱
	<i>Tussilago Farfara</i> L.	پای خر	چندساله	گل، برگ	۱۰۲۴
	<i>Xanthium spinosum</i> L.	زردبیه خار	یکساله	گل	۸۰۰-۸۵۳
Berberidaceae	<i>Berberis vulgaris</i> L.	زرشک	درختچه	میوه، گل، برگ، ریشه، پوست ریشه و ساقه	۸۰۰-۱۹۰۰

ادامه جدول ۱

تیره	نام علمی	نام فارسی	فرم رویشی	اندام مورد استفاده	ارتفاع (متر)
Boraginaceae	<i>Lithospermum arvense</i> L.	سنگ دانه خودروی	یکساله	دانه، برگ، سرشاخه‌های جوان	۱۳۴۰-۱۶۰۰
	<i>Echium amoenum</i> Fisch-et Mey	گل گاوزیان	چندساله	گل خشک شده	۱۰۰۰-۱۳۴۵
Brassicaceae	<i>Alliaria petiolata</i> (M.B)Cavara & Grande	گندنا، سیرک	چندساله	کلیه اندام‌های گیاه تازه (سرشاخه‌های گل‌دار)	۹۲۸
	<i>Alyssum bracteatum</i> Boiss & Buhse	قدومه برگ‌دار	دو ساله	میوه	۹۰۰-۱۱۰۰
	<i>Alyssum sp.</i>	قدومه	چندساله	میوه	۸۰۰-۱۵۰۰
	<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medicus	کیسه کشیش	یکساله	سرشاخه	۸۰۰-۳۰۰۰
	<i>Descurainia sophia</i> (L.) Schur	خاکشیر	یکساله	سرشاخه، بذر	۹۰۰-۱۱۲۰
	<i>Isatis sp.</i>	وسمه	چندساله	گل	۸۰۷-۹۰۰
Brassicaceae	<i>Nastortium officinale</i> (L.) R.Br.	علف چشمه آب تزه	چندساله	تمامی بخش‌های گیاه به حالت تازه	۹۱۳-۱۰۰۰
Caprifoliaceae	<i>Sisymbrium officinale</i> (L.) Scop.	خاکشیر طبی	یکساله	برگ، ساقه برگ‌دار	۷۸۰
Caryophyllaceae	<i>Sambucus ebulus</i> L.	پلم، آققی	چندساله	ریشه، گل، میوه، دانه، پوست ساقه	۸۰۰-۱۳۰۰
	<i>Herniaria hirsuta</i> L.	علف فتق کرک‌آلود	یکساله	گل	۸۰۰-۱۳۰۰
Chenopodiaceae	<i>Stellaria holostea</i> L.	گندمک رنگ‌ولهای	چندساله	برگ	۱۲۰۰-۱۴۰۰
	<i>Chenopodium album</i> L.	سلمه تزه، سلمک	یکساله	گل	۹۰۰-۱۲۵۰
	<i>Chenopodium murale</i> L.	سلمک برگ گزنی‌های	یکساله	برگ	۹۰۰-۱۵۰۰
Campanulaceae	<i>Campanula rapuncululus</i> L.	گل استکانی خوراکی	یکساله	برگ تازه، ریشه متورم	۱۳۲۵
Convolvulaceae	<i>Convolvulus arvensis</i> L.	پیچک صحرایی	یکساله	گل	۱۳۴۵
	<i>Convolvulus cantabrica</i> L.	پیچک ایتالیایی	چندساله	گل، برگ	۸۰۰-۱۴۰۰
Equisetaceae	<i>Equisetum arvense</i> L.	دم اسب صحرایی	چندساله	جوانه‌های سبز نازای خشک شده	۹۱۵
Euphorbiaceae	<i>Euphorbia helioscopia</i> L.	فرقیون گچ دوست	یکساله	ریشه، شیرابه	۸۰۰-۱۲۰۰

ادامه جدول ۱

تیره	نام علمی	نام فارسی	فرم رویشی	اندام مورد استفاده	ارتفاع (متر)
Fabaceae	<i>Melilotus officinalis</i> L. Desr	یونجه زرد، اکلیل‌الملک	دو ساله	سرشاخه‌های گل‌دار	۸۰۰-۱۲۰۰
Fagaceae	<i>Fagus orientalis</i> Lipsky	راش	درختی	پوست، چوب، میوه	۱۲۰۸
Fumariaceae	<i>Quercus castanaefolia</i> C.A.Mey	بلندمازو	درختی	پوست، برگ، میوه	۱۳۰۶
Geraniaceae	<i>Fumaria officinalis</i> L.	شاه تره	یکساله	سرشاخه‌های گل‌دار	۸۱-۱۳۴۰
	<i>Erodium cicutarium</i> (L.) L'Her.	نوک لک‌لکی	یکساله	میوه، دانه	۹۳۶-۱۰۵۶
Hypericaceae	<i>Hypericum Androsaemum</i> L.	گل راعی درختجای، ممانتی	درختچه	میوه، برگ	۹۰۰-۱۳۰۰
	<i>Hypericum perforatum</i> L.	گل راعی، گل شهناز	چندساله	سرشاخه‌های گل‌دار	۸۰۰-۱۳۱۵
Juglandaceae	<i>Juglans regia</i> L.	گردو	درختی	برگ، بخش گوشت‌دار میوه سبز، دانه پوست‌نازوی، چوب	۱۰۲۲
Lamiaceae	<i>Acinus</i> sp.	—	چندساله	گل	۱۵۲۵
	<i>Calamintha officinalis</i> Moench	نعناع زینا	چندساله	گل	۱۵۲۵
	<i>Lamium album</i> L.	گزنه سفید	چندساله	گل، سرشاخه‌های گل‌دار	۱۰۰۰-۱۱۳۰
	<i>Lamium purpureum</i> L.	گزنه ساق قرمز	یکساله، علفی	گل، سرشاخه‌های گل‌دار	۱۷۱۸-۱۸۰۰
	<i>Marrubium vulgare</i> L.	گندنا کوهی	چندساله	سرشاخه‌های گل‌دار	۸۰۸-۲۰۱۶
Lamiaceae	<i>Origanum vulgare</i> L.	مرزنگوش وحشی	چندساله	سرشاخه‌های گل‌دار	۱۱۰۰-۱۲۳۰
	<i>Prunella vulgaris</i> L.	نعناع چمنی	یکساله	گل	۱۵۰۳
	<i>Teucrium Chamaedrys</i> L.	مریم نخودی بوته‌ای	چندساله	سرشاخه‌های گل‌دار	۱۷۷۳
Loranthaceae	<i>Viscum album</i> L.	دارواش	چندساله، نیمه طفیلی	تمامی اندام‌ها خصوصاً برگ	۱۷۰۰

ادامه جدول ۱

تیره	نام علمی	نام فارسی	فرم رویشی	اندام مورد استفاده	ارتفاع (متر)
Malvaceae	<i>Athaea officinalis</i> L.	خشمی	چندساله	تمامی بخش‌های گیاه (ریشه، گل، برگ)	۱۳۰۰
	<i>Mahva sylvestris</i> L.	پنیرک	چندساله	برگ، گل، گیاه کامل	۸۰۰-۱۳۱۲
Oxalidaceae	<i>Oxalis corniculata</i> L.	شیدر ترشک	یکساله	تمامی بخش‌های گیاه	۸۰۰-۱۳
Papaveraceae	<i>Papaver dubium</i> L.	خشنخاش	چندساله	ریشه	۱۳۲۵
	<i>Chelidonium majus</i> L.	مامیران	چندساله	تمامی بخش‌های گیاه، شیرابه	۱۳۰۰-۱۳۲۲
Plantaginaceae	<i>Plantago lanceolata</i> L.	بارهنگ سرنیزه‌ای	یکساله	ریشه، برگ، دانه	۱۱۰-۱۲۸۵
	<i>Plantago major</i> L.	بارهنگ کبیر	چندساله	ریشه، برگ، دانه	۱۱۰-۱۲۵۸
	<i>Plantago ovata</i> Forsk.	اسفرزه، بارهنگ تخم‌مرغی	یکساله	دانه	۱۱۰-۱۲۵۸
Phytolaccaceae	<i>Phytolacca decandra</i> L.	سرخ‌آب کروی	چندساله	تمامی بخش‌های گیاه	۱۱۰-۱۲۰۰
Polygonaceae	<i>Polygonum aviculare</i> L.	علف هفت‌بند	یکساله	تمامی بخش‌های گیاه	۸۰۵-۹۰۰
	<i>Rumex crispus</i> L.	ترشک موج	چندساله	ریشه	۱۴۰۵
Polypodiaceae	<i>Pteridium aquilinum</i> (L.) Kuhn.	سرخس عقابی	چندساله	ریزوم، برگ	۱۰۵۱
	<i>Polypodium vulgare</i> (L.)	بسفایج	چندساله	ریزوم خشک شده	۱۲۵۵
Primulaceae	<i>Anagallis arvensis</i> L.	آناگالیس	یکساله	تمامی بخش‌های گیاه	۹۰۰-۱۱۵۰
Punicaceae	<i>Punica granatum</i> L.	انار وحشی	درختی	گل، میوه	۸۰۰-۱۱۰۰
Resedaceae	<i>Reseda lutea</i> L.	ورث	دو ساله	ریشه و سرشاخه‌های گل‌دار	۸۰۰-۱۰۰۰
Rhamnaceae	<i>Paliurus spina-christi</i> Miller	سپاه تلو	درختچه‌ای	میوه	۸۰۰-۱۰۰۰
Ranunculaceae	<i>Adonis aestivalis</i> L.	گل خروסק	چندساله	تمامی بخش‌های گیاه	۹۰۹-۱۰۰۰
Rosaceae	<i>Geum urbanum</i> L.	علف مبارک	چندساله	ریزوم خشک شده و گاهی تمام گیاه	۱۳۱۰-۱۳۳۰
	<i>Potentilla recta</i> L.	پنجه برگ راست	چندساله	ریزوم خشک شده	۸۰۰-۱۲۰۰

ادامه جدول ۱

تیره	نام علمی	نام فارسی	فرم رویشی	اندام مورد استفاده	ارتفاع (متر)
Rosaceae	<i>Potentilla reptans</i> L.	پنجه برگ رونده	چندساله	گیاه شکوفه‌دار خشک شده	۸۰-۱۱۵۰
	<i>Mespilus germanica</i> L.	گندس، ازگیل	درختی	میوه	۱۲۰-۱۴۲۵
	<i>Prunus spinosa</i> L.	الوجه وحشی	درختی، درختچه‌ای	میوه	۱۲۰-۱۴۲۵
	<i>Rubus anatolicus</i> (Focke) Focke ex Hausskn	تمشک درختی	درختچه‌ای	گل، میوه	۹۴۵-۲۴۰۰
	<i>Rosa canina</i> L.	نسترن	درختچه‌ای	میوه تازه، کاندب خشک، دانه خشک	۸۰-۱۳۲۵
Rubiaceae	<i>Galium aparine</i> L.	بیم‌تی راغ	یکساله	ریشه	۱۰۰-۱۱۱۰
	<i>Solanum nigrum</i> L.	ناچ‌ریزی سیاه	یکساله	برگ و سرشاخه‌های گل‌دار	۱۰-۲
Solanaceae	<i>Atropa belladonna</i> L.	شاییزک، پلادون	چندساله	برگ، میوه، ریشه	۱۱۱-۱۱۲۰
	<i>Atropa acuminata</i> Royle ex Miers	شاییزک نوک‌دار	چندساله	برگ، میوه، ریشه	۱۲۰-۱۲۸۵
	<i>Hyoscyamus nigra</i> L.	بنگ دانه	چندساله	گل، برگ، دانه	۱۳۰۰
Scrophulariaceae	<i>Digitalis nervosa</i> Steud. & Hochst.ex Benth.	گل انگشترانه	چندساله	برگ	۱۲۱۱
	<i>Veronica persica</i> Poir	سبزاب	چندساله	برگ	۸۰-۱۳۰۰
Taxaceae	<i>Verbascum alceoides</i> Boiss & Hausskn	گل ماهور، خشمی سا	چندساله	گل	۱۱۰۰
	<i>Taxus baccata</i> L.	سرخ‌دار	درختی	میوه بدون دانه	۱۲۰-۱۵۰۰
Ulmaceae	<i>Ulmus minor</i> Miller	اوجا	درختی	پوست ثانوی	۱۲۵۰
	<i>Urtica dioica</i> L.	گزنه دوپایه	چندساله	برگ‌های تازه، ریشه، شیر، دانه	۱۰۰-۱۳۰۰
Urticaceae	<i>Parietaria officinalis</i> L.	سلس واش	چندساله	گل گیاه	۱۰۰۰
	<i>Verbena officinalis</i> L.	شاه پسند وحشی	چندساله	برگ	۱۲۵۰-۱۲۵۸
Violaceae	<i>Viola odorata</i> L.	بنفشه معطر	چندساله	گل گیاه	۱۰۱۴-۱۰۲۴
	<i>Paganum harmala</i> L.	اسفند، اسپند	چندساله	دانه	۸۲۵

دارویی استان قزوین. پژوهش و سازندگی، جلد ۱۹، صفحه ۷۰-۷۶.

10- Rechinger, K.H., 1963-1998. Flora Iranica, Vols. 1-173. Akademische druck-u Verlagsanstalt, Graz.

11- Davis, P.H., 1965-1988, Flora of Turkey, Vols. 1-10. Edinburgh University press, Edinburgh.

۱۲- قهرمان، ا.، ۱۳۸۲-۱۳۶۱، فلور رنگی ایران. جلد ۱ تا ۲۴. انتشارات مؤسسه تحقیقات جنگل‌ها و مراتع کشور، تهران.

13- Komarov, V.L., Shishkin, B.K., 1963-1974. Flora of the U.S.S.R., Vols. 1-24. Keter and IPST press, Jerusalem.

14- Zohari, M., Feindrun-Dothan, N., 1966-1986. Flora palaestina, Vols. 1-4. The Jerusalem Acadmic press, Israel.

۱۵- زرگری، ع.، ۱۳۷۰. گیاهان دارویی. جلد ۵. انتشارات دانشگاه تهران.

۱۶- توکلی صابری، م. ر.، ۱۳۷۱. گیاهان دارویی. انتشارات روزبهان، تهران.

۱۷- صمصام شریعت، ه.، ۱۳۷۴. پرورش گیاهان دارویی. انتشارات مانی.

۱۸- مبین، ص.، ۱۳۶۴-۱۳۵۸. رستنی‌های ایران. جلد‌های ۱ تا ۳. انتشارات دانشگاه تهران.

۱۹- مظفریان، و.، ۱۳۵۷. فرهنگ نام‌های گیاهان ایران. رده‌بندی گیاهی مظفریان. جلد ۲. انتشارات نشر دانش امروز.

۲۰- میرحیدر، ح.، ۱۳۷۳-۱۳۷۲. معارف گیاهی، کاربرد گیاهان در پیشگیری و درمان بیماری، جلد‌های ۱ تا ۶. انتشارات فرهنگ اسلامی، تهران.

۲۱- فلوک، ه.، ۱۳۶۴. گیاهان دارویی (ترجمه دکتر محمد رضا توکلی صابری، دکتر محمد رضا صداقت). صفحه، انتشارات آزمون پژوهش.

منابع

- 1-Stephanie, L., Greene, S.L. 2002. Plant genetic resource collections: opportunity for the evolution of global data sets. Proceedings of the third International conference on integrating GIS and environmental modeling. NCGIA, Santa Barbara.
- 2-Maxted, N., Bennett, S. 2001. Plant genetic resources of legumes in the Mediterranean, pp. 1-354. Kluwer, Dord recht.
- 3-Davis, P.H. 1965-1988. Flora of Turkey, Vols. 1-10. Edinburgh University Press, Edinburgh.
- ۴- میر داودی، ح. بابا خانلو، پ.، ۱۳۸۶. شناسایی گیاهان دارویی استان مرکزی. فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران. جلد ۲۳، شماره ۴، صفحه ۵۵۹ - ۵۴۴.
- ۵- موسوی، ا.، ۱۳۸۳. گیاهان دارویی استان زنجان. فصلنامه علمی - پژوهشی تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران. جلد ۲۰، شماره ۳، صفحه ۳۶۸ - ۳۴۵.
- ۶- اهوازی، م.، مظفریان، و.، نژادستاری، ط.، مجاب، ف.، چرخچیان، م.، خلیقی سیگارودی، ف.، اجنی، ی.، ۱۳۸۵. کاربرد دارویی سنتی گیاهان بومی منطقه الموت قزوین (تیره های Lamiaceae و Rosaceae). فصلنامه گیاهان دارویی. سال ششم، دوره چهارم، شماره مسلسل بیست و چهارم، صفحات ۷۴-۸۴.
- ۷- پویان، م. ۱۳۶۸. گیاهان دارویی جنوب خراسان. جلد ۱ تا ۲. انتشارات مجتمع آموزش عالی بیرجند.
- ۸- دهشیری، م. ۱۳۸۴. بررسی جوامع گیاهی مناطق دیزین، گاجره و ولایت رود، رساله دکتری زیست‌شناسی علوم گیاهی گرایش سیستماتیک، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
- ۹- اکبری نیا، ا.، بابا خانلو، پ.، مظفریان، و.، ۱۳۸۵. بررسی فلوریستکی و ویژگی‌های زیستی گیاهان

